IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

BARQAROR IQTISODIY O‘SISHNI TA’MINLASHDA MONETAR INSTRUMENTLARNING O‘RNI

Bayzakova Dilfuza Furkatovna

"International of Finance Technology and science" instituti stajor o'qituvchi

Dilfuzabayzakova098@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda monetar instrumentlarning o‘rni va ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot davomida markaziy banklar tomonidan qo‘llaniladigan asosiy monetar vositalar – qayta moliyalash stavkasi, majburiy zaxira me’yorlari, ochiq bozor operatsiyalari, foiz siyosati hamda inflyatsion targetlash mexanizmlarining iqtisodiy o‘sishga ta’siri o‘rganilgan. Shuningdek, O‘zbekiston va jahon amaliyoti misolida 2021–2026-yillarda monetar siyosatning iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashdagi roli baholangan. Tadqiqot natijalari monetar instrumentlarning samarali qo‘llanilishi inflyatsiyani nazorat qilish, investitsion faollikni rag‘batlantirish, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash va uzoq muddatli iqtisodiy o‘sishni ta’minlashga xizmat qilishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: monetar siyosat, monetar instrumentlar, inflyatsiya, iqtisodiy o‘sish, foiz stavkasi, markaziy bank, inflyatsion targetlash, pul-kredit siyosati.

XXI asrda iqtisodiy rivojlanishning eng muhim vazifalaridan biri barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlash hisoblanadi. Barqaror iqtisodiy o‘sish deganda iqtisodiyotning uzoq muddat davomida inflyatsion bosimlar, moliyaviy inqirozlar va makroiqtisodiy nomutanosibliklarsiz rivojlanishi tushuniladi. Iqtisodiy o‘sishning barqarorligi nafaqat ishlab chiqarish hajmlarining ortishi, balki aholi farovonligi, investitsion muhit va moliyaviy tizim barqarorligi bilan ham chambarchas bog‘liqdir [1]. Zamonaviy iqtisodiyotda ushbu maqsadga erishishda monetar siyosat muhim o‘rin tutadi. Markaziy banklar iqtisodiyotdagi pul massasi hajmini, foiz stavkalarini va kredit resurslarining qiymatini tartibga solish orqali iqtisodiy faollikka ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, COVID-19 pandemiyasidan keyingi davrda dunyo mamlakatlari inflyatsiyaning keskin o‘sishi, ta’minot zanjirlaridagi uzilishlar va geosiyosiy beqarorlik sharoitida monetar siyosat instrumentlaridan faol foydalanishga majbur bo‘ldilar [2]. 2021–2026-yillarda ko‘plab davlatlar, jumladan O‘zbekiston ham inflyatsion targetlash tizimini takomillashtirish, pul-kredit siyosati transmissiya mexanizmlarini kuchaytirish va makroiqtisodiy barqarorlikni ta’minlashga qaratilgan islohotlarni amalga oshirdi. Markaziy banklarning asosiy maqsadi inflyatsiyani nazorat qilish bilan birga iqtisodiy o‘sishni qo‘llab-quvvatlashdan iborat bo‘lib qolmoqda [3].mMonetar siyosatning iqtisodiy o‘sishga ta’siri masalasi iqtisodiyot fanida doimo dolzarb mavzulardan biri bo‘lib kelgan. Monetaristlar pul massasini nazorat qilish iqtisodiy barqarorlikning asosiy omili deb hisoblasa, keynschilar foiz stavkalari va investitsiyalar o‘rtasidagi bog‘liqlikka ko‘proq e’tibor qaratadilar. Zamonaviy iqtisodiy nazariya esa ushbu yondashuvlarni integratsiyalashgan holda qo‘llashni taklif etadi [4].

Mazkur maqolaning maqsadi barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda monetar instrumentlarning o‘rnini tahlil qilish, ularning iqtisodiy rivojlanishga ta’sir mexanizmlarini aniqlash hamda zamonaviy monetar siyosatning istiqbolli yo‘nalishlarini asoslashdan iborat.

Tadqiqotda tizimli yondashuv, iqtisodiy-statistik tahlil, qiyosiy tahlil, ilmiy abstraksiyalash va sintez usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini monetarizm, keynschilik va

yangi monetar iqtisodiyot nazariyalari tashkil etdi. Axborot bazasi sifatida 2021–2026-yillarda chop etilgan ilmiy maqolalar, xalqaro moliya institutlari hisobotlari, markaziy banklar ma’lumotlari hamda xalqaro tashkilotlarning tahliliy materiallaridan foydalanildi [5].

So‘nggi yillarda monetar siyosatning iqtisodiy o‘sishga ta’siri bo‘yicha ko‘plab ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (IMF) ekspertlari inflyatsion targetlash tizimi narxlar barqarorligini ta’minlashda eng samarali monetar mexanizmlardan biri ekanligini ta’kidlaydilar [6]. Inflyatsiyaning yuqori darajasi investitsiyalarni kamaytirishi, jamg‘armalarni qadrsizlantirishi va iqtisodiy rejalashtirishni murakkablashtirishi qayd etilgan [6].

Xalqaro Hisob-kitoblar Banki (BIS) tomonidan 2025-yilda e’lon qilingan tadqiqotda inflyatsion targetlash tizimi iqtisodiy o‘sish va narxlar barqarorligi o‘rtasidagi muvozanatni saqlashga xizmat qilishi ko‘rsatib berilgan [7]. Tadqiqotchilar markaziy banklar inflyatsiya maqsadlariga qat’iy amal qilgan holda iqtisodiy faollikni ham qo‘llab-quvvatlashi zarurligini ta’kidlaydilar [7].

Astuti va Udjianto tomonidan ASEAN mamlakatlari misolida olib borilgan tadqiqot natijalariga ko‘ra, foiz stavkalariga asoslangan monetar siyosat qisqa muddatda iqtisodiy o‘sishni sekinlashtirishi mumkin, biroq uzoq muddatda iqtisodiy barqarorlikni ta’minlaydi [8].

2024–2025-yillarda amalga oshirilgan tadqiqotlarda monetar siyosatning samaradorligi pul massasini nazorat qilish, inflyatsion kutilmalarni boshqarish va moliyaviy tizim ishonchliligini ta’minlash bilan bevosita bog‘liqligi qayd etilgan [9].

Monetar instrumentlar markaziy bank tomonidan iqtisodiyotdagi pul taklifini boshqarish va makroiqtisodiy maqsadlarga erishish uchun qo‘llaniladigan vositalar majmuasidir. Asosiy monetar instrumentlarga quyidagilar kiradi:

- qayta moliyalash stavkasi;
- majburiy zaxira me’yorlari;
- ochiq bozor operatsiyalari;
- depozit va kredit auktsionlari;
- valyuta intervensiyalari;
- inflyatsion targetlash mexanizmlari.

Monetarizm nazariyasiga ko‘ra, iqtisodiyotdagi pul massasining haddan tashqari ortishi inflyatsiyani keltirib chiqaradi. Shu sababli pul taklifini nazorat qilish iqtisodiy barqarorlikning asosiy sharti hisoblanadi [4].

Keynschilik nazariyasida esa foiz stavkalari investitsiyalar hajmini belgilovchi muhim omil sifatida qaraladi. Foiz stavkalarining pasayishi investitsiyalar va iste’mol xarajatlarini oshirib, iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiradi.

Qayta moliyalash stavkasi markaziy bank monetar siyosatining eng muhim instrumentlaridan biridir. Ushbu stavka tijorat banklari uchun kredit resurslarining qiymatini belgilaydi.

Markaziy bank qayta moliyalash stavkasini oshirganda:

- kreditlar qimmatlashadi;
- iste’mol va investitsiya xarajatlari kamayadi;
- inflyatsion bosim pasayadi.

Aksincha, stavkaning pasaytirilishi iqtisodiy faollikni rag‘batlantiradi.

2021–2026-yillarda dunyoning ko‘plab markaziy banklari inflyatsiya darajasining keskin oshishi sababli foiz stavkalarini bir necha marotaba ko‘tardilar. Ushbu choralar qisqa muddatda iqtisodiy o‘sishni sekinlashtirgan bo‘lsa-da, uzoq muddatda narxlar barqarorligini tiklashga xizmat qildi [2]. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, inflyatsiya nazorat ostida bo‘lmagan sharoitda yuqori iqtisodiy o‘sishni saqlab qolish deyarli mumkin emas [6].

Majburiy zaxira me’yorlari tijorat banklari tomonidan markaziy bankda saqlanishi lozim bo‘lgan mablag‘lar ulushini belgilaydi. Mazkur instrument quyidagi vazifalarni bajaradi:

- bank tizimidagi likvidlikni boshqaradi;
- kredit ekspansiyasini nazorat qiladi;
- moliyaviy barqarorlikni ta’minlaydi.

Agar markaziy bank majburiy zaxira normasini oshirsa, banklarning kreditlash imkoniyatlari qisqaradi. Natijada pul massasi kamayadi va inflyatsion bosim pasayadi. Aksincha, majburiy zaxira me’yorlarining pasaytirilishi kreditlash hajmining ortishiga va iqtisodiy faollikning kuchayishiga olib keladi. 2021–2026-yillarda ko‘plab rivojlanayotgan davlatlar iqtisodiy tiklanishni qo‘llab-quvvatlash maqsadida ushbu instrumentdan faol foydalandilar [5].

O‘zbekistonda 2020-yildan boshlab inflyatsion targetlash rejimiga bosqichma-bosqich o‘tish siyosati amalga oshirilmoqda. Markaziy bankning asosiy maqsadlari:

- inflyatsiyani pasaytirish;
- milliy valyuta barqarorligini ta’minlash;
- moliyaviy tizim ishonchliligini oshirish;
- iqtisodiy o‘sishni qo‘llab-quvvatlashdan iborat.

So‘nggi yillarda qayta moliyalash stavkasi, depozit auktsionlari va ochiq bozor operatsiyalaridan foydalanish ko‘lami kengaydi. Pul-kredit siyosati mexanizmlarining takomillashuvi natijasida inflyatsion kutilmalarni boshqarish imkoniyatlari yaxshilanmoqda. O‘zbekiston iqtisodiyotida monetar siyosat samaradorligini oshirish uchun moliya bozorlari infratuzilmasini rivojlantirish, banklararo bozorni chuqurlashtirish va pul-kredit transmissiya mexanizmlarini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Barqaror iqtisodiy o‘sish investitsiyalar hajmi bilan chambarchas bog‘liqdir. Foiz stavkalari investitsion qarorlar qabul qilishda asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Past foiz stavkalari:

- investitsiyalar hajmini oshiradi;
- yangi ish o‘rinlari yaratadi;
- ishlab chiqarishni kengaytiradi.

Biroq haddan tashqari yumshoq monetar siyosat inflyatsion xavflarni kuchaytirishi mumkin. Shu sababli markaziy banklar iqtisodiy o‘sish va narxlar barqarorligi o‘rtasidagi optimal muvozanatni saqlashga intiladilar [8].

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, monetar instrumentlar barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Qayta moliyalash stavkasi, majburiy zaxira me’yorlari, ochiq bozor operatsiyalari va inflyatsion targetlash mexanizmlari iqtisodiy faollik hamda narxlar barqarorligini boshqarishda markaziy o‘rin tutadi. 2021–2026-yillar tajribasi shuni ko‘rsatdiki, monetar siyosatning asosiy vazifasi faqat inflyatsiyani pasaytirish emas, balki iqtisodiyotning uzoq muddatli va barqaror rivojlanishi uchun zarur makroiqtisodiy muhitni yaratishdan iboratdir. Inflyatsiyaning nazorat ostida bo‘lishi investitsion faollikni rag‘batlantiradi, moliyaviy tizimga ishonchni mustahkamlaydi va iqtisodiy o‘sish uchun qulay sharoit yaratadi. Kelgusida monetar siyosat samaradorligini oshirish uchun markaziy banklarning institutsional mustaqilligini kuchaytirish, moliyaviy bozorlarni rivojlantirish, pul-kredit siyosati transmissiya mexanizmlarini takomillashtirish va raqamli moliyaviy texnologiyalarni keng joriy etish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. IMF. World Economic Outlook Reports, 2021–2026.
2. Bank of England. Monetary Policy Report, November 2025.
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Pul-kredit siyosati sharhlari, 2021–2026.
4. Mishkin F. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. 2022.
5. IMF Monetary and Capital Markets Department Reports, 2021–2026.
6. IMF. Inflation Targeting and the Legacy of High Inflation. 2025.
7. BIS. Moving Targets? Inflation Targeting Frameworks, 1990–2025. 2025.
8. Astuti R.D., Udjianto D.W. The Impact of Monetary Policy and International Trade on Economic Growth and Inflation in ASEAN-4 Countries. 2022.
9. Dogdu A., Kayacan M. Instruments and Effects of Monetary and Fiscal Policy. 2024.